

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra kriminologie

Postpenitenciární péče o propuštěné vězně

Bakalářská práce

Post-penitentiary Care for released Prisoners

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Alena MAREŠOVÁ, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Veronika ADAMUSOVÁ

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 10. 3. 2022

Veronika Adamusová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleně Marešové, Ph.D., za poskytnutí cenných rad, pomoc a ochotu při zpracovávání mé práce. Dále bych chtěla poděkovat rodině a přátelům, kteří mi byli oporou v průběhu celého studia.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá postpenitenciární péčí o propuštěné vězně. V práci jsou zahrnuty podmínky výkonu trestu odnětí svobody a jeho psychické a sociální důsledky, které mají dopad na odsouzeného po jeho propuštění. V práci je poukázáno na specifika přípravy vězňů na propuštění, které mají usnadnit jejich reintegraci do společnosti. Je popsáno vězeňství v České republice, přičemž je věnována pozornost programům zacházení, které jsou důležité pro úspěšnou resocializaci. Dále je popsána provázanost penitenciární a postpenitenciární péče. Jsou zdůrazněny důvody poskytování postpenitenciární péče a její důležitost v rámci prevence recidivy. Práce se také věnuje popisu subjektů postpenitenciární péče a jejich činnostem.

KLÍČOVÁ SLOVA

postpenitenciární péče * programy zacházení * recidiva * reintegrace * resocializace * trest odnětí svobody * vězeňství

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with post-penitentiary care for released prisoners. The thesis includes conditions of imprisonment and its psychological and social consequences, which have an impact on the convicted person after his release. The thesis highlights the specifics of preparing prisoners for release, which are supposed to facilitate their reintegration into society. The prison system in the Czech Republic is described while attention is paid to treatment programs, which are important for successful resocialization. The interdependence of penitentiary and post-penitentiary care is also described. The reasons for providing post-penitentiary care and its importance in the prevention of recidivism are emphasized. The thesis also deals with the description of post-penitentiary care subjects and their activities.

KEYWORDS

post-penitentiary care * treatment programs * recidivism * reintegration * resocialization * imprisonment * prison system

Obsah

Úvod	7
1 Vymezení souvisejících pojmů.....	8
1.1 Penologie	8
1.1.1 Pojetí trestu a trestání	8
1.1.2 Účel trestu	9
1.1.3 Funkce trestu	11
2 Trest odnětí svobody	14
2.1 Základní principy jednání s odsouzenými.....	15
2.2 Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho podmínky .	16
2.2.1 Diferenciace odsouzených	16
2.2.2 Práva a povinnosti odsouzených.....	17
2.3 Psychické a sociální důsledky VTOS	19
2.3.1 Prizonizace.....	20
2.3.2 Druhý život vězňů.....	21
2.3.3 Depravace	22
3 Vězeňství v České republice.....	23
3.1 Vězeňská služba České republiky.....	23
3.2 Způsoby zařazování vězňů do věznic	24
3.3 Koncepce vězeňství do roku 2025	25
4 Penitenciární zacházení s odsouzenými.....	27
4.1 Související pojmy	27
4.2 Programy zacházení s odsouzenými	28
4.2.1 Aktivity programů zacházení	30
4.2.2 SARPO.....	31
4.2.3 Standardizované programy	32

4.3	Experiment otevřené věznice v Jiřicích	34
5	Postpenitenciární péče	36
5.1	Důvody poskytování postpenitenciární péče	38
5.2	Kontinuální sociální péče	39
5.3	Subjekty postpenitenciární péče	40
5.3.1	Státní subjekty.....	40
5.3.2	Nestátní neziskové organizace	46
5.4	Provázanost penitenciární a postpenitenciární péče	48
6	Recidiva	50
6.1	Příčiny recidivy	52
6.2	Prevence recidivy	52
6.3	Desistence	53
	Závěr	55
	Seznam použité literatury	57

Úvod

Postpenitenciární péče o propuštěné vězně je společností často opomíjenou problematikou. Většina běžné populace nemá ani ponětí o možném průběhu takové péče a má za to, že veškerá práce s vězněnými osobami končí jejich propuštěním z vězení. Postpenitenciární péče je přitom jednou z klíčových faktorů pomáhající osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody při reintegraci do společnosti. Zároveň zabraňuje následné recidivě, anebo se alespoň v maximální možné míře snaží o její snížení. Společně s tím se zde promítá i účel samotného trestu. Z výše uvedených důvodů je nutné se věnovat jejímu rozvoji a pracovat na efektivní formě, a to nejen ze strany institucí jejich působením, vydáváním koncepcí a závazných stanovisek. Důležité je ale i nastavení společnosti, která propuštěné osoby častokrát není ochotna přijmout zpět do společnosti. Postpenitenciární péče plně navazuje na péči penitenciární, která probíhá v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a přímo determinuje potřebu péče postpenitenciární.

Na postpenitenciární péči o propuštěné vězně je poukazováno v několika odborných publikacích, přičemž právě ty se také věnují problematice recidivy. Zahrnutí této péče je častokrát však pouze ve formě několika kapitol a konkrétním problematikám se věnují zejména publikace vydávané Institutem pro kriminologii a sociální prevenci.

Cílem mé práce je shromáždit aktuální poznatky o postpenitenciární péči o propuštěné vězně na základě rešerše odborných zdrojů a platné právní úpravy, vymežit pojmy související s péčí postpenitenciární, ale i penitenciární, popsat podmínky současného výkonu trestu odnětí svobody a zejména přípravy vězňů na propuštění a problematiku současné péče o osoby propuštěné po výkonu trestu odnětí svobody zpracovat tak, aby mohla být v budoucnu využita jako zdroj informací o současném stavu postpenitenciární péče pro sociální pracovníky pracující s propuštěnými vězni, i jako informace pro odbornou veřejnost.

1 Vymezení souvisejících pojmů

1.1 Penologie

Pojetí penologie není jednotné a její vztah vůči kriminologii bývá vykládán několika způsoby. Někteří ji pokládají za samostatný vědní obor, který se o kriminologii spolu s dalšími trestněprávními vědami pouze opírá. V současnosti ale převládá pojetí penologie jako součást kriminologie, ačkoli byla formulována dříve než kriminologie jakožto samostatný vědní obor. Penologii lze definovat jako vědu o trestech, trestání, výkonu trestu a jeho účincích.¹

Detailněji se penologie zabývá reálným výkonem trestů, ochranných opatření, ale i problematikou alternativních trestů.²

Primárně se však soustřeďuje na nepodmíněný trest odnětí svobody, tzn. věznění pachatelů trestných činů, zacházení s nimi a v neposlední řadě na následky, které uvěznění může způsobit. Rovněž se zabývá právními instituty, které se věnují vězeňství, a kde je trest odnětí svobody vykonáván.³

1.1.1 Pojetí trestu a trestání

Lidská společnost si vytváří systém, který reflektuje způsoby reagování na nedodržování, odchylky nebo porušování nastavených norem a hodnot, což vede k ohrožení fungování a stability společnosti jako takové. Tuto teorii lze převést i na pachatele trestných činů, kteří svým chováním a jednáním ohrožují fungování společnosti, její hodnoty a nastavené systémy. Způsoby, kterými stát reaguje na porušování norem pachateli trestných činů, závisí na kulturním a ekonomickém postavení státu, ale také na nastavení žebříčku základních práv a svobod občanů. Stát vyvíjí různé aktivity, které jsou vyjádřeny prostředky a opatřeními, které mají za úkol bojovat s trestnou činností.⁴

¹ ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. s. 134.

² GRŮVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 179.

³ ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. s. 134.

⁴ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 214-215.

Velmi důležitým pojmem v rámci reakce společnosti na páchané trestné činy je systém sankcí. Takový systém je reprezentovaný trestní právem, které vyznačuje závažnější deviantní chování a podle závažnosti jim přiřazuje sankce a pravidla, podle kterých mají být aplikovány. V návaznosti na to jsou trestním právem vymezeny hodnoty označované za „státem chráněné zájmy“, jejichž nenarušení je považováno za nezbytné pro fungování společnosti. V případě, že jsou takové zájmy narušovány, jedinec, který tak činí, naplňuje skutkovou podstatu konkrétního trestného činu, na což je reagováno právě uložením trestu, jakožto právního následku takového chování.⁵

Pojem trest je vymezen jako „opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolanými soudy v trestním řízení, jímž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli a které vyslovuje společenské odsouzení trestného činu a jeho pachatele.“⁶

Co se týče Vězeňské služby České republiky, vzhledem ke spojitosti s trestáním je již po dlouhou dobu diskutováno, zda je jejím úkolem v první řadě prostá detence – zadržování osob, nebo také penitenciární výchovné působení ve smyslu výchovného ovlivňování. Na pracovníky Vězeňské služby – dozorce a vychovatele, je z jedné strany pohlíženo jako na osoby, které jsou v nejbližším kontaktu s odsouzenými, a právě tím na ně mohou působit výchovně. Z druhé strany jsou bráni jako osoby, u kterých je vytvoření vztahu k takto svěřené osobě nereálné.⁷

1.1.2 Účel trestu

Smyslem a účelem trestání není pouze uložení trestu, ale naprosto klíčová je ochrana společnosti před kriminalitou.⁸

V historickém kontextu se účel trestu proměňuje v závislosti na zastávaných sociálních hodnotách, ekonomické a politické situaci, úrovni

⁵ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 214-215.

⁶ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 24.

⁷ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5. s. 38.

⁸ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 179.

právního vědomí, potřebách a vývoji společnosti. Současně s vývojem společnosti vznikly teorie účelu trestu, kdy právě mezi nejznámější patří rozdělení podle historického kontextu a podstaty na teorii absolutní, relativní a smíšenou (slučovací).⁹

Absolutní teorie, také teorie taliační (z lat. *ius talionis* – právo msty), spojují s ukládáním trestů pouze potrestání samé. Trest je spravedlivou odplatou za trestný čin, který byl spáchán. Trest má účel sám o sobě a není namířen vůči konkrétní osobě pachatele. Cílem je primárně potrestání pachatele, nikoliv jeho náprava. Jedná se tedy o absolutní spravedlnost, kdy by se měl trest odrážet v povaze provinění. Typické jsou starší teorie teologické, které v trestu spatřovaly projev „Boží vůle“, vykoupení za spáchaný hřích uváděný v Bibli.¹⁰

Často jsou s absolutní teorií trestu spojováni Immanuel Kant (1724–1804) a Georg Wilhelm Hegel (1770–1831). Podle Kanta je „trest požadavek spravedlivého rozumu a kategorický imperativ, který se nesmí řídit nějakým účelem mimo něj ležícím a je ideálem spravedlnosti“. Hegel vnímá spravedlivý trest jako jedinou možnou nápravu pachatele a považuje ho za negaci negace práva, což značí potvrzení a obnovení práva.¹¹

Relativní teorie považují za účel trestu ochranu společnosti před opakovaným páčáním trestné činnosti konkrétním pachatelem. Tím lze spatřovat zrod preventivních aktivit spojených s ukládáním trestů. Tresty jsou ukládány, aby v budoucnosti nebylo páčáno další zlo, a tím byla společnost uchráněna před konsekvencemi páchaného zla. V trestu je tedy spatřován určitý účel, který obsahuje i právní důvod trestu.¹²

Mezi primární relativní teorie se řadí teorie psychologického donucení, jejímž představitelem je německý kriminalista P. J. Anselm von Feuerbach (1775–1833), který stavěl generální prevenci před prevencí speciální. Pohrůžka trestem měla z pohledu psychiky zabránit páčání trestných činů a oproti tomu konkrétní aplikace trestu měla jedinci potvrdit vážnost této pohrůžky. Přínos této teorie je promítnut ve zdůraznění požadavku spravedlnosti trestu. Další

⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 215.

¹⁰ Tamtéž, s. 215.

¹¹ Tamtéž, s. 215.

¹² Tamtéž, s. 215-216.

významnou relativní teorií je teorie speciální prevence F. Liszta (1851–1919), která rozlišuje „tresty odstrašovací pro příležitostné pachatele, tresty výchovné pro zločince ze zvyku, schopné nápravy a tresty zajišťovací pro nepolepšitelné zločince“. Druh trestu a jeho spravedlnost se tedy odvíjejí od účelnosti. Podobné zásady zastávali i Cesare Lombroso (1836–1909) anebo Enrico Ferri (1856–1929).¹³

Smišené (slučovací) teorie spojují koncepcí odplatné a účelové funkce trestu. Je důležité preventivně působit na potenciální pachatele, ale i na konkrétního pachatele, který trestný čin již spáchal.¹⁴

„Účelem trestu je tedy přispět ke kontrole zločinnosti, chránit společnost před trestnými činy, odvracet trestné činy směřující proti právům a svobodám občanů, zabraňovat pachatelům v další trestné činnosti, vychovávat je v řádné občany, napravit je a současně působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“¹⁵

1.1.3 Funkce trestu

V literatuře zabývající se penologií je funkce trestu vnímána různými pohledy a způsoby. Z hlediska přehlednosti je vhodné vycházet z pojetí klasického. To rozlišuje funkce trestu na odplatnou, odstrašující, rehabilitační, eliminační a restituční. Takové členění je teoretické a v aplikační praxi se tyto teorie prolínají. Jednotlivé tresty vymezené v trestním zákoníku je obsahují v různém rozsahu.¹⁶

Odplatná (retributivní) teorie považuje trest za přirozenou morální reakci společnosti na kriminální jednání pachatele. Trest tedy značí pro pachatele újmu, zásah do života, jenž závažností odpovídá spáchanému trestnému činu. Takové pojetí je znázorněno i ve starozákonní zásadě „oko za oko, zub za zub“, ze které právě vyplývá, že míra odplaty by měla být úměrná způsobené škodě.

¹³ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 215-216.

¹⁴ Tamtéž, s. 216.

¹⁵ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 27.

¹⁶ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 217.

V trestněprávní nauce se toto pojetí projevilo i v rámci klasické školy trestního práva, kdy se má za to, že pachatel se dopustil trestného činu vědomě, z vlastní vůle, s vědomím, že za něj může být potrestán. Je tedy žádoucí, aby trest byl přímo úměrný závažnosti spáchaného trestného činu.¹⁷

Teorie odstrašení je založena na myšlence, že trest by měl odradit pachatele od dalšího kriminálního jednání (individuální prevence) a zároveň i potenciální pachatele od páchaní trestné činnosti (generální prevence). Trestání v rámci této teorie má signalizovat fakt, že zločin se nevyplácí. Vnímání závažnosti postihu podle teorie odstrašení je velmi individuální a na každého jedince působí jinak, s čímž souvisí i míra odstrašení od trestné činnosti. Tato skutečnost se odráží například při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody v délce trvání 1 roku prvopachateli a recidivistovi. Prvopachateli může způsobit trauma a v budoucnu se bude opakování takové zkušenosti snažit vyvarovat, přičemž naopak pro recidivistu to může znamenat pouze návrat do známého prostředí. Z výše uvedeného lze tedy vyvodit závěr, že v rámci této teorie je třeba se zaměřit především na osobu pachatele.¹⁸

Rehabilitační (také nápravná, korektivní, resocializační, penitenciární) teorie spatřuje v trestání prostor pro nápravu. Pachateli by měla být poskytnuta péče, odborné zacházení, které odhalí příčiny, které pachatele vedly ke spáchání trestného činu, na základě čehož by mělo dojít ke korekci, nápravě. Kriminální jednání pachatele vychází z působení biologických a psychologických vlivů, výchovy, rodinné a sociální situace atp., což vede k myšlence, že pachatel se nerozhoduje svobodně, ale jedná pod tlakem těchto vlivů. Tato teorie tedy usiluje o znovuzaražení pachatele do společnosti, které by mělo proběhnout v návaznosti na změny v jeho chování. Z rehabilitační teorie vychází řada nástrojů probační služby a postpenitenciární péče.¹⁹

Eliminační (vylučovací) teorie je založena na izolaci pachatele od ostatních členů společnosti. Izolace má funkci újmy pro pachatele, ale zároveň funkci ochrany pro společnost. Tato teorie je založena na předpokladu, že recidivní chování pachatele je pravděpodobné. Eliminační teorie je v oblasti

¹⁷ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 179-180.

¹⁸ Tamtéž, s. 180.

¹⁹ Tamtéž, s. 181-182.

trestní politiky aplikována například v institutu zabezpečovací detence, nebo v trestu odnětí svobody na doživotí.²⁰

Restituční (kompenzační, restorativní) teorie akcentuje odstranění následků kriminálního jednání a náhradu škody, kterou utrpěla oběť trestného činu. Zároveň by měla být patrná náprava porušených sociálních vztahů. Prvkem této teorie je uplatňování alternativních trestů a jednání pachatele s poškozeným o nápravě škody, což je zprostředkováváno mediátorem.²¹

²⁰ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 220.

²¹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 183.

2 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody je nejpřísnějším trestem uvedeným v trestním zákoníku. Má primárně za úkol výchovně působit na pachatele trestného činu a dosáhnout změn v jeho chování tak, aby po jeho propuštění nastala úspěšná reintegrace a resocializace do společnosti.²²

Výchozím zákonem upravujícím trest odnětí svobody je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, který popisuje práva odsouzených, zacházení s odsouzenými, odlišnosti ve výkonu trestu u některých skupin odsouzených, propuštění z výkonu trestu.²³

Trest odnětí svobody lze rozdělit na podmíněný a nepodmíněný. Zvláštním typem je výjimečný trest, kterým se rozumí trest odnětí svobody na 20–30 let a trest odnětí svobody na doživotí, jenž lze uložit pouze za zvlášť závažný zločin.²⁴

Výkon podmíněného trestu odnětí svobody není nařízen ihned po vynesení rozsudku, ale je odložen na tzv. zkušební dobu, během níž odsouzený zůstává na svobodě a vede běžný život, přičemž je jeho počínání sledováno soudem a může mu být uložen dohled probačního úředníka. Pokud se odsouzený v této době dopustí další trestné činnosti, bude mu nařízeno vykonání původně odloženého trestu odnětí svobody. Ukládá se nejvýše na 3 roky.²⁵

Na druhou stranu **nepodmíněný trest odnětí svobody** je druhem trestu odnětí svobody, který je vykonáván ve věznicích a to tak, že jej odsouzený musí vykonat neprodleně po právní moci rozsudku. Ukládá se tehdy, pokud tak stanoví skutková podstata daného trestného činu, a to nejvýše na 20 let s výjimkou mimořádného zvýšení trestu. V případě, že horní hranice konkrétního

²² *Epravo.cz: Účel trestu* [online]. [cit. 3.1.2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

²³ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 14.

²⁴ *Trestni-rizeni.com: Systém trestů* [online]. [cit. 3.1.2022]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/system-trestu>

²⁵ *Trestni-rizeni.com: Podmíněný trest* [online]. [cit. 3.1.2022]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/podmineney-trest>

trestného činu nepřevyšuje hranici 3 let, je možné nepodmíněný trest odnětí svobody uložit za předpokladu, že by nebylo dostačující použít trest mírnější, jelikož by zřejmě nedošlo k nápravě pachatele a ochraně společnosti.²⁶

2.1 Základní principy jednání s odsouzenými

Základní principy jednání s odsouzenými vycházejí převážně z Listiny základních práv a svobod, jakožto jednoho ze základních dokumentů obecně zajišťující lidská práva a svobody ve vztahu mezi státem a občanem. Dále vyplývají ze zásad uvedených v základních pramenech trestního práva – trestním zákoně a trestním řádu, ale také z Doporučení Rady Evropy.²⁷

„Jsou uváděny následující principy:

- a) se všemi osobami, jež jsou omezeny na svobodě, musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a lidskou důstojnost;
- b) důstojný a humánní výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby lze realizovat pouze ve věznicích, které zajišťují bezpečnost a bezpečí celé společnosti stejně jako vězňům a vězeňskému personálu;
- c) omezení osob vykonávajících trest odnětí svobody nebo výkon vazby mají být uplatňována jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody a účelu výkonu vazby;
- d) život ve věznicí má být v co nejvyšší míře blízký pozitivním aspektům života ve společnosti a sociální realitě, na které jedinec aktivně participuje;
- e) rizika představovaná jednotlivými vězni mají být posuzována přísně individuálně a pouze podle toho má být s nimi jednáno;
- f) výkon trestu odnětí svobody má být plánován individuálně s důrazem na vytváření nejlepších možných podmínek pro reintegraci.“²⁸

²⁶ *clovekpravu.cz: Právo a terénní sociální práce* [online]. [cit. 3.1.2022]. Dostupné z: <http://www.clovekpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-112012-452/trestni-pravo-hmotne-455/obecna-cast-zakladni-pojmy-a-pravidla-trestniho-prava-458/nepodminen-y-trest-odneti-svobody-a-jeho-vykon-742>

²⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 94.

²⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 94.

2.2 Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho podmínky

Do výkonu trestu odnětí svobody je přijata osoba odsouzená na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu odnětí svobody, anebo také na základě výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu odnětí svobody, případně příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody.²⁹

Výkon trestu odnětí svobody lze provést:

- a) nástupem z vazby,
- b) nástupem ve lhůtě do 1 měsíce, a to v případech, kdy není pochybnost, že odsouzený uprchne,
- c) zatčením a dodáním do věznice v případě existence pochybnosti, že odsouzený uprchne, anebo nenastoupí ve lhůtě jemu stanovené,
- d) vypátráním a zatčením pro případ, kdy není známo místo pobytu odsouzeného.³⁰

Nástup do výkonu trestu odnětí svobody lze odložit, přičemž takový odklad je časově omezený. Soud se přikloní k odložení v případech, kdy tomu jinak nedovoluje momentální zdravotní stav odsouzeného, v případech mateřství, anebo při krátkých trestech z důležitých důvodů.³¹

Při přijetí odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody je ověřena jeho totožnost, provede se prohlídka jak osobní, tak prohlídka věcí, jenž si odsouzený přinesl a následuje poučení o jeho právech a povinnostech a seznámení s řádem věznice.³²

2.2.1 Diferenciace odsouzených

Umísťování odsouzených se provádí dle typu věznice a v rámci dané věznice na základě kritérií upravených v § 7 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, a to následovně:

- muži od žen,

²⁹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5. s. 86.

³⁰ Tamtéž, s. 86.

³¹ Tamtéž, s. 86-87.

³² ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 96-97.

- mladiství od dospělých,
- recidivisté od prvopachatelů,
- odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy spáchané z nedbalosti,
- odsouzení trvale pracovně nezařaditelní,
- odsouzení s duševními poruchami a poruchami chování,
- odsouzení s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí.³³

2.2.2 Práva a povinnosti odsouzených

Práva a povinnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody jsou upravena především zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, přičemž jsou popsána ve vnitřních řádech jednotlivých věznic, se kterými jsou odsouzení seznámeni při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody.³⁴

2.2.2.1 Práva odsouzených

Mezi práva odsouzených řadíme právo na základní hygienické, sociální potřeby, poskytování zdravotnické péče, jenž přispívá k fyzickému psychickému zdraví a rozvoji odsouzených. Konkrétně se jedná o dostatečnou velikost ubytovací plochy, zajištění nepřetržité osmihodinové doby spánku, časový úsek vymezený k provedení osobní hygieny, osobní volno, možnost procházky, zajištění stravování atp.³⁵

Dalším okruhem práv odsouzených je udržování, popřípadě rozvíjení sociálních vztahů, a to výměnou za vyhovující chování a plnění povinností ze strany odsouzeného. Mezi tato práva spadá nákup potravin, přijímání návštěv, balíčků, možnost využití telefonu ke kontaktování osob, odebírání tiskovin. Co se týče korespondence, má Vězeňská služba ČR právo seznámit se s jejím obsahem a v případě nutnosti ji předat orgánu činnému v trestním řízení. Taková kontrola je však nepřípustná v případě korespondence mezi odsouzeným a jeho advokátem. Odsouzený má také právo na duchovní službu,

³³ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5. s. 88.

³⁴ Tamtéž, s. 95.

³⁵ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 98.

či využití služeb odborníků (psychiatrů, psychologů, právníků, sociálních pracovníků atp.). V neposlední řadě má právo na ochranu svých práv a to tak, že může podávat žádosti, stížnosti příslušným orgánům.³⁶

Na druhé straně se odsouzený musí některých svých osobních práv vzdát vzhledem k tomu, že by jejich uchování vedlo k rozporu s účelem výkonu trestu. Takovými právy se rozumí zachování listovního tajemství, právo na nedotknutelnost osoby a soukromí, svoboda pohybu a pobytu, právo na svobodnou volbu povolání. Stejně tak je ve výkonu trestu znemožněna volba lékaře, nebo právo sdružovat se ve spolcích, vykonávání volené a jiné veřejné funkce.³⁷

2.2.2.2 Základní povinnosti odsouzených

Povinnosti odsouzených lze pomyslně rozřadit do určitých podskupin, z nichž se tato kapitola bude věnovat pouze některým základním. Mezi stěžejní povinnosti odsouzených patří dodržování kázně a pořádku, plnění příkazů a pokynů Vězeňské služby. Jedná se o úkoly spojené s vykonáváním práce, pokud je do ní odsouzený vzhledem ke zdravotní způsobilosti zařazen, dále úkoly vyvstávající z programu zacházení. Podstatné je také dodržování zásad slušného chování, nebo respektování vnitřního řádu věznice.³⁸

Odsouzený je povinen strpět úkony, které jsou spojeny s kontrolou ze strany Vězeňské služby. Jedná se o prohlídky osobní, lékařské, přičemž má povinnost hradit si zdravotní péči, kterou nezaštiťuje zdravotní pojišťovna. Neméně podstatné je dodržování zákazů, kterými jsou například vyrábění, přechovávání nebo konzumace alkoholu či jiných psychotropních látek, přechovávání a vyrábění nedovolených předmětů, hraní hazardních her, předstírání poruchy zdraví, směňování či darování věcí bez souhlasu Vězeňské služby atp.³⁹

K dosažení účelu trestu je podněcována spolupráce odsouzeného formou kázeňských odměn a trestů. Za odměnu může být považována pochvala,

³⁶ Tamtéž, s. 98-99.

³⁷ Tamtéž, s. 99.

³⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 100.

³⁹ Tamtéž, s. 100.

rozšíření osobního volna, povolení opustit věznici na 24 hodin ve spojení s návštěvou nebo programem zacházení, zvýšení doby trvání návštěvy, přerušení výkonu trestu aj. Na druhou stranu formou trestu můžeme rozumět zákaz přijetí balíčku, pokutu, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddělení, anebo například odnětí dříve získaných odměn.⁴⁰

2.3 Psychické a sociální důsledky VTOS

V průběhu výkonu trestu odnětí svobody nastává mnoho problémů, které ovlivňují chování pachatele během výkonu trestu, ale i po propuštění z něj, podílejí se na úspěšnosti napravení pachatele a mají vliv na jeho přístup k návratu do společnosti. Každá z věznic je sociálním útvarem, v němž fungují formální i neformální pravidla a zvyklosti, což je podmíněno specifickým prostředím, kde je esenciální oddělení vězeňského prostředí od společnosti.⁴¹

Výkon trestu odnětí svobody je náročnou situací a životní etapou nejen pro samotného odsouzeného (především pro jeho psychickou stránku), ale i pro jeho sociální okolí, kdy se jedná především o vztahy s nejbližšími osobami. K takovému rozpoložení přistupuje i změna prostředí, režimu, přítomnost spoluvězňů, neustálý pocit nudy, nemožnost realizování vlastních návyků a mnoho dalšího, což má negativní dopad na odsouzeného jak v době výkonu trestu odnětí svobody, tak i po propuštění a je tím ovlivněn způsob adaptace do společnosti.⁴²

Vzhledem k náročnosti takové životní zkušenosti se u některých jedinců mohou vyskytovat psychické problémy, změny chování a prožívání vedoucí k psychickým poruchám, přičemž mohou být takové stavy v pozitivním slova smyslu překonány. S tímto překonáním se pojí tzv. frustrační tolerance, která značí stupeň odolnosti vůči zátěžovým situacím, což závisí na způsobu prožívání a zvládnutí takových situací, jenž je u každého jedince individuální. Někteří jedinci prožívají prvotní šok ze ztráty svobody. Mezi další faktory, které tento stav ovlivňují, řadíme například míru sociálního kontaktu s blízkými, stupeň

⁴⁰ Tamtéž, s. 101.

⁴¹ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 77.

⁴² RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 86.

závažnosti trestného činu, za který byl jedinec odsouzen, nebo zda se jedná o prvopachatele či recidivistu.⁴³

Jako negativní důsledky, které se objevují při výkonu trestu odnětí svobody, ale i po propuštění z něj a poznamenají život jedince, jsou nejčastěji uváděny:

- prizonizace a tzv. druhý život vězňů,
- určité negativní vlivy způsobující lhostejnost a otupělost,
- narušení stávajících sociálních vztahů a narušení schopnosti navazování vztahů nových (zejména důvěrných),
- ztráta dosavadního zaměstnání, bydliště, stálého zázemí,
- změna osobnosti a psychické problémy – frustrace, deprese, úzkosti,
- fixace na vězeňské prostředí,
- šikana – ze strany spoluvězňů i pachatelů,
- postavení na okraj společnosti z důvodu pobytu ve vězení,
- zkušenosti s drogami, homosexualitou.⁴⁴

Tyto důsledky mohou mít na jedince tím větší dopad po propuštění, čím delší byl jeho pobyt ve vězení. Při nezvládnutí adaptace do běžné společnosti nastává tzv. krize ze svobody, která častokrát směřuje k recidivě. Z tohoto důvodu je podstatné, do jakého prostředí se odsouzený po výkonu trestu odnětí svobody vrací – zda má zaměstnání, bydliště, nápomocné okolí.⁴⁵

2.3.1 Prizonizace

Prizonizace je jedním z negativních důsledků dlouhodobého pobytu ve vězení. Tento pojem lze vymezit jako adaptaci na podmínky života ve vězení, přičemž vedení takového způsobu života je bráno odsouzenými jako standardní. Odsouzení ztrácí pojem o realitě, což vede ke značnému ztížení následné reintegrace a resocializace zpět do společnosti.⁴⁶

⁴³ Tamtéž, s. 86-88.

⁴⁴ Tamtéž, s. 88-89.

⁴⁵ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 89.

⁴⁶ ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. s. 143.

Prizonizaci můžeme rozdělit na institucionální a ideologizační. „Institucionalizace je výsledek adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení.“⁴⁷ Projevuje se poslušností, přizpůsobováním se a chováním, které se od odsouzeného vyžaduje a ovládním technik potřebných k lehčímu průběhu pobytu ve věznici. Tímto chováním se vyznačuje tzv. dobrý vězeň. Na druhé straně se může projevit tzv. problémový vězeň, který se odmítá přizpůsobit pravidlům fungujícím ve věznicích a „dělá problémy“.⁴⁸

„Ideologizace je proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter.“⁴⁹ Jedná se o přijetí vězeňské subkultury, přičemž ze začátku jsou hodnoty a normy přijímány neochotně, ale postupem času se s nimi odsouzení mohou ztotožnit. Stěžejní je délka trestu, pracovní zařazení, závažnost spáchaného trestného činu, charakter věznice atp.⁵⁰

2.3.2 Druhý život vězňů

Tzv. druhý život vězňů se vyskytuje ve všech věznicích a jedná se o aktivity, které unikají pozornosti personálu věznic, příp. je vězeňská služba tají nebo bagatelizuje. Informace o takových činnostech jsou získávány z výpovědí odsouzených, jejich blízkých, bývalých zaměstnanců vězeňské služby či z případů, které vedly k soudnímu dořešení.⁵¹

Druhý život se odehrává převážně v průběhu nočních hodin, anebo probíhá v rámci neviditelných vězeňských struktur. Proto nařčení, že se Vězeňská služba práci s vězni nezabývá, není úplně pravdivá. I přes to, že jsou přijímána a aplikována opatření, která se takové aktivity snaží potlačit, vůči některým projevům není příliš možností zakročit. Mezi nejčastější projevy druhého života se řadí agresivita a vzájemné napadání vězňů, sexuální aktivity (homosexualita, prostituce, vynucený sexuální styk), okrádání, vydírání,

⁴⁷ ČERNÍKOVÁ, Vlastislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Pízeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 119.

⁴⁸ Tamtéž, s. 119-120.

⁴⁹ Tamtéž, s. 120.

⁵⁰ Tamtéž, s. 120-121.

⁵¹ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 77.

organizování hazardních her za platidla či úsluhy, vytváření a opatřování alkoholu, drog, útočných předmětů atp.⁵²

„Druhý život vězňů lze chápat jako jejich pokus, snahu, motivaci získat věci či služby, kterými alespoň částečně uspokojí svoje materiální nebo psychologické potřeby ve vězení, a to nelegálním způsobem“⁵³

2.3.3 Depravace

Depravace je termín, který je užíván ve spojitosti s problémy současného výkonu trestu odnětí svobody a byl znovuzaveden do oboru forenzní psychologie. Jedná se o stav osoby, který se běžně vyskytuje mezi vězni. Jedinec se jeví jako emočně labilní, má fobie, deprese, trpí pocitem utrpěné křivdy, nenávisti a podezřívavosti. Tyto stavy intenzitou překračují hranice „normální osobnosti“, ale nenaplnují znaky psychické poruchy. Tento stav může vyústit ve sklony k sociálně patologickému chování jako je například závislost přerůstající v kriminální jednání, nebo k násilné kriminalitě.⁵⁴

⁵² ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Pízeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 125.

⁵³ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 153.

⁵⁴ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 15-16.

3 Vězeňství v České republice

Situace okolo vězeňství a způsob, jakým je zacházeno s odsouzenými reflektuje stav společnosti. Po roce 1989 byl vězeňský systém značně reformován a hlavním cílem byla humanizace vězeňství a nastavení vězeňského systému tak, aby byla realizovatelná rehabilitace odsouzených osob.⁵⁵

Vězeňství je hlavním nástrojem k výkonu trestu odnětí svobody a je nezbytnou součástí trestní politiky státu. V rámci České republiky je vykonáváno Vězeňskou službou České republiky, která spravuje nejen věznice, ale také vazební věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence.⁵⁶

Vězeňský systém zahrnuje obecné, ale i zvláštní podmínky vězení, které jsou upraveny prováděcími předpisy a zákony. Za obecné podmínky považujeme zejména materiální zabezpečení – hygiena, stravování, ubytování. Mezi podmínky zvláštní se řadí diferenciací odsouzených, složení personálu věznic, volba výchovných prostředků atp.⁵⁷

3.1 Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který plní úkoly dle § 2 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážích České republiky.⁵⁸

„Zajišťuje výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném tímto zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.“⁵⁹

Vězeňskou službu můžeme podle úkolů, které zajišťuje rozdělit na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. Vězeňská stráž střeží a předvádí obviněné a odsouzené osoby, střeží objekty, jež jsou v působnosti Vězeňské služby, a zajišťuje dodržování pořádku na takových místech. Justiční

⁵⁵ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 201.

⁵⁶ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5. s. 101.

⁵⁷ Tamtéž, s. 101.

⁵⁸ *Vězeňská služba České republiky: Základní informace* [online]. [cit. 5.1.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/zakladni-udaje>

⁵⁹ *Vězeňská služba České republiky: Základní informace* [online]. [cit. 5.1.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/zakladni-udaje>

stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v prostorách soudů a Ministerstva spravedlnosti. Správní služba podle platných právních předpisů zajišťuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a jinou odbornou činnost.⁶⁰

V rámci penitenciární péče je jedním z úkolů vězeňství vytvořit podmínky, které vyzdvihnou takové vlastnosti, dovednosti a hodnoty odsouzeného, které mu po propuštění usnadní jeho znovuzачlenění do společnosti, a tím naplní ten účel trestu, díky němuž bude odsouzený následně schopen vést spořádaný život. Vězeňská služba takovým počínáním nepřímo ochraňuje společnost před dalším recidivním chováním odsouzeného.⁶¹

3.2 Způsoby zařazování vězňů do věznic

Vnější diferenciací se rozumí zařazování odsouzených do zákonem stanovených typů věznic, které jsou od sebe odlišené vnějším způsobem zajištění. Od roku 2017, kdy došlo ke změně vnější diferenciaci, mohou být odsouzení zařazeni do věznice s ostrahou nebo do věznice se zvýšenou ostrahou. V ostraze byl vytvořen systém tří oddělení závisících na stupni zabezpečení – nízký, střední a vysoký. Určení stupně zabezpečení se odvíjí od míry nebezpečnosti odsouzeného pro společnost (vnější rizika) a podle míry možného ohrožení bezpečnosti v době výkonu trestu odnětí svobody (vnitřní rizika).⁶²

Vnitřní diferenciaci se odvíjí na základě penitenciárních charakteristik a umisťuje odsouzené v rámci jednotlivých věznic dle daných kritérií přímo pracovníky Vězeňské služby, přičemž je zásadní individuální aplikování programů zacházení s odsouzeným. Odsouzení mohou být rozděleni do první až třetí diferenciacní skupiny řídicích se systémem výhod.⁶³

⁶⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 73.

⁶¹ Tamtéž, s. 71.

⁶² *Vězeňská služba České republiky: Obecný postup* [online]. [cit. 5.1.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>

⁶³ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 15.

Zohledňuje se osobnost odsouzeného, riziko opakování trestné činnosti, ale je také kladen důraz právě na individuální potřeby z důvodu naplnění reintegrační funkce trestu a celkového dosažení účelu trestu.⁶⁴

3.3 Koncepce vězeňství do roku 2025

Koncepce vězeňství do roku 2025 (tzv. NKV) byla schválena 3. února 2016 a navazuje na Konceptci vězeňství do roku 2015. Stanovuje nové cíle v oblasti vězeňství v návaznosti na vývoj a dění ve společnosti, ale stejně tak přejímá cíle z koncepce předcházející, ať už z důvodu jejich nenaplnění nebo přehodnocení způsobu naplnění.⁶⁵

Jedním z hlavních témat, kterými se Koncepce vězeňství do roku 2025 zabývá, je snížení recidivy, čehož by mělo být dosaženo změnami v penitenciární péči během výkonu trestu odnětí svobody, ale i vylepšováním postpenitenciární péče, kdy je potřeba se soustředit na nástroje vedoucí k úspěšné reintegraci a efektivitu provádění sociální práce. Tímto je v NKV promítnuto vycházení z jednoho ze základních účelů trestu odnětí svobody – náprava pachatele.⁶⁶

„3 globální cíle NKV:

- 1) vytvořit dobře fungující, efektivní, mezinárodní standardy dodržující vězeňství propojené s prevencí kriminality, postpenitenciární péčí, sociální sférou a vzdělávacím systémem a směřující k reintegraci pachatelů trestné činnosti do společnosti,
- 2) plnit úkol nápravy odsouzených osob na základě individuálních postupů za účelem předcházení recidivě kriminálního chování a izolace opakovaně recidivujících pachatelů nejzávažnější násilné trestné činnosti od společnosti s cílem zajistit bezpečí občanů,

⁶⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 96.

⁶⁵ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 203.

⁶⁶ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 245.

- 3) docílit pomocí širokého komplexu opatření existence moderního systému vězeňství, odpovídajícího 21. století a srovnatelného s dalšími vyspělými demokratickými státy.⁶⁷

Sestavením NKV bylo vymezeno devět podskupin, ve kterých by mělo dojít ke zlepšení stavu. Jsou jimi:

- 1) zaměstnávání vězňů,
- 2) zdravotnictví ve věznicích,
- 3) vzdělávání odsouzených,
- 4) programy zacházení a SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených),
- 5) legislativní změny v oblasti vězeňství,
- 6) řešení problematiky drog a ostatních návykových látek,
- 7) financování vězeňství,
- 8) resocializace propouštěných vězňů, návaznost na prevenci a postpenitenciární péči,
- 9) bezpečnost ve věznicích.⁶⁸

Konkrétnější vymezení časového harmonogramu, finanční zdroje, legislativní úpravy a další přesnější informace vztahující se k úspěšnému naplnění cílů jsou rozpracovány v akčních plánech, které jsou vypracovávány na kratší období (1–5 let).⁶⁹

⁶⁷ *Portál justice: Koncepce vězeňství* [online]. [cit. 5.1.2022]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi>

⁶⁸ *Vězeňská služba České republiky: Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

⁶⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 245-246.

4 Penitenciární zacházení s odsouzenými

„Pojem zacházení obsahuje souhrn aktivit směřovaných k pachateli trestných činů, které provádí specializovaný pracovník (vězeňský, sociálních služeb, výchovný): jedná s pachateli trestných činů, řeší a pomáhá řešit jejich problémy, vede odsouzené (k práci, ke vzdělávání, k samostatnosti...), pečuje (o jejich zdraví, pozitivní rozvoj), působí, ovlivňuje jejich chování, názory, vývoj – směřování k prosociální orientaci. Cílem je, aby obsah zacházení vedl odsouzeného k sociálně vyzrálejšímu – odpovědnějšímu chování.“⁷⁰

4.1 Související pojmy

Resocializaci lze definovat jako opětovnou socializaci, která nastává u osoby propuštěné z dlouhodobého pobytu ve vězení. Znovuvedení do společnosti. Resocializace jako taková nastává až po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, nikoliv během jeho výkonu.⁷¹

Pojem resocializace se vyskytoval v platné právní úpravě výkonu trestu odnětí svobody do roku 1999. Dnes je namísto něj používán právě pojem zacházení.⁷²

Reedukace nebo také převýchova je snaha prostřednictvím pedagogiky vyzdvihnout určité osobnostní vlastnosti, anebo je pozměnit tak, aby byly společensky vyhovující.⁷³

Náprava má za pomoci výchovného působení eliminovat určité vzorce chování, které mají za následek poruchy socializace, což může vést například k asociálnímu chování.⁷⁴

Reintegrace je úzce spjata s resocializací a jedná se o úsilí znovu se začlenit do sociální skupiny, od které se jedinec odloučil v důsledku spáchání kriminální činnosti.⁷⁵

⁷⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 143-144.

⁷¹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 6-7.

⁷² ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 144.

⁷³ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 6.

⁷⁴ Tamtéž, s. 6-7.

4.2 Programy zacházení s odsouzenými

Programy zacházení s odsouzenými, nebo také resocializační programy, mají za úkol zefektivnit přípravu vězňených osob na propuštění, čímž by následně mělo dojít k vytvoření předpokladů pro řádný způsob jejich života právě po propuštění, a tím i vést ke snížení recidivy. Této problematice se mimo jiné věnuje i Koncepce vězeňství do roku 2025.⁷⁶

Co se týče právní úpravy programů zacházení s odsouzenými, v § 41 zákona č. 169/1999 Sb., o trestu odnětí svobody (ZVTOS) je uvedeno, na základě jakých kritérií jsou takové programy zpracovávány, co je jejich obsahem, kdy se vytváří a kdo se na jejich vypracování podílí. Dále je ve Vyhlášce Ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (ŘVTOS), upravena realizace programů zacházení s odsouzenými. Neméně důležité je zakotvení působení pracovníků Vězeňské služby na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody či vazby, tak aby byly vytvořeny předpoklady k vedení řádného způsobu života vězňených osob po propuštění a také vytvoření vhodných podmínek pro účelnou činnost (např. zaměstnání) takových osob. Tyto úkoly nalezneme vymezené v § 2 zákona České národní rady č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážii České republiky. Některé další informace můžeme nalézt také v dokumentech vydávaných Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky.⁷⁷

Program zacházení je formován každému odsouzenému na začátku výkonu trestu odnětí svobody, a to za pomoci specializovaných odborníků v určité věznici. Při individuálním výběru programu pro odsouzeného jsou stěžejními kritérii délka trestu a osobnost pachatele. Zpracování programu závisí na komplexní zprávě odsouzeného zpracovávané během pobytu v nástupním oddělení, která obsahuje pohled na odsouzeného z hlediska pedagogického, psychologického a sociálního s cílem zjistit a odhadnout rizika a potřeby každého odsouzeného. Minimálně 3 měsíce před propuštěním odsouzeného

⁷⁵ Tamtéž, s. 6-7.

⁷⁶ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 246.

⁷⁷ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8. s. 14-15.

z výkonu trestu odnětí svobody je mu speciálně vytvářen program, který působí tak, aby byl odsouzený schopen vést řádný a samostatný život po propuštění.⁷⁸

Jednou z podmínek správného fungování zacházení s odsouzenými je dostatečně kvalifikovaný personál věznic. Dle platné právní úpravy s vězni pracuje skupina odborníků. Řadíme sem psychology, pedagogy, sociální pracovníky, vychovatele a dozorce. V současné době je ale nedostatkem vězeňského systému právě nedostačující počet specializovaného personálu. Proto je jedním z cílů uvedených v Koncepti vězeňství do roku 2025 právě zajištění dostatečného počtu odborných zaměstnanců, aby tímto faktorem nebylo zabraňováno rychlému a efektivnímu vytváření individuálních programů zacházení. Navazující je i další z cílů, kterým je zvýšení počtu personálu natolik, aby se mohli dostatečně věnovat práci s vězni a nebyli z velké části zahlceni administrativními povinnostmi.⁷⁹

V současné době Vězeňská služba ČR nabízí programy, které lze rozdělit na:

- a) **programy minimálního zacházení** – aplikovány u odsouzených s nízkou potřebou odborné pomoci, a tak jsou vhodné pro osoby, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody kratší dobu, anebo nemají zájem participovat na žádném z programů zacházení, jsou zde preferovány zájmové aktivity;
- b) **programy standardního zacházení** – charakterizovány střední potřebou odborné pomoci a jsou vhodné pro osoby, kterým byl uložen trest za závažnější trestné činy, zaměření je zde na vzdělávací a zájmové aktivity;
- c) **programy speciálního zacházení** – užívány u odsouzených s vysokou potřebou odborné pomoci, přičemž jsou uplatňovány speciální výchovné a vzdělávací aktivity;
- d) **programy výstupního zacházení** – aplikovány na výstupních odděleních věznic a mají za úkol připravit odsouzeného na život

⁷⁸ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8. s. 30-31.

⁷⁹ *Vězeňská služba České republiky: Koncepte vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, esenciální je spolupráce s Probační a mediační službou a dalšími organizacemi.⁸⁰

4.2.1 Aktivity programů zacházení

Programy zacházení se převážně skládají z aktivit pracovních, vzdělávacích, speciálně výchovných, zájmových a oblasti utváření vnějších vztahů.⁸¹

Pracovní aktivity slouží primárně k vytvoření nebo uchování pracovních návyků u odsouzených v závislosti na tom, zda byli dříve zaměstnáni, či nikoliv. Práce by měla v odsouzeném vyvolat návyk, který ho po propuštění povede k vydělávání si na živobytí prací. Již při výkonu trestu jsou za práci odsouzení odměňováni, čímž je tato aktivita efektivní i ze stránky ekonomické, kdy z vydělaných peněz odsouzený hradí náklady vynaložené na výkon trestu, dluhy, výživné atp. Negativním jevem vyskytujícím se u zaměstnaných odsouzených je, že odměna za vykonanou práci není příliš vysoká, přičemž odsouzený je stále povinen uhradit náklady výkonu trestu odnětí svobody, což vede k tomu, že realizace této povinnosti je pro vězně stále obtížná.⁸²

Vzdělávací aktivity jsou v pojetí programů v dnešní době úzce provázány s budoucím zaměstnáním vězňů, a tím pádem s aktivitami pracovními. V minulosti byla celkově gramotnost u vězňů na velmi nízké úrovni, často neuměli ani číst nebo psát a v rámci programů bylo vzdělávání zaměřeno na znalosti z oblasti základních škol. Časem se ale vzdělanost společnosti obecně zvýšila a v současné době je vzdělávání vězňů soustředováno spíše do oblastí, jež vedou ke kvalifikaci či rekvalifikaci v některých povoláních. Tato aktivita tedy po propuštění vede ke snazšímu získání zaměstnání a uplatnění na trhu práce.⁸³

Speciální výchovné aktivity jsou uplatňovány zejména u odsouzených s poruchami osobnosti, poruchami chování, mentální retardací, nebo

⁸⁰ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 64.

⁸¹ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8. s. 16.

⁸² Tamtéž, s. 16-18.

⁸³ Tamtéž, s. 19-24.

s poruchami vzniklými v důsledku užívání psychotropních látek. Jsou provozovány individuálně i skupinově a provádí je specializovaní odborníci z oblasti pedagogiky či psychologie. Jedná se o psychoterapie, sociální výcviky, výcviky zaměřené na zvládnání vlastní agresivity, sociálně právní poradenství aj. Cílem je snížit eventuální recidivu, a tím ochránit společnost.⁸⁴

Zájmové aktivity jsou u odsouzených realizovány v rámci péče o jejich fyzické i psychické zdraví. Smyslem takových aktivit je naučit odsouzené nakládat smysluplně se svým volným časem. Je vhodné, aby si odsouzený vytvořil návyk vyplnit svůj čas (ideálně mimopracovní) sportovními, kulturními a vzdělávacími aktivitami, jelikož velká část odsouzených před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody vyplňovala svůj volný čas konzumováním drog, alkoholu nebo nicneděláním. Pomocí zájmů, zálib a koníčků je pravděpodobné i jednodušší začlenění do společnosti, sociálních skupin.⁸⁵

Oblast utváření vnějších vztahů představuje udržování či upevňování vztahů s rodinnými příslušníky, přáteli, známými. Provádí se prostřednictvím telefonátů a návštěv, které mohou probíhat i bez dozoru pracovníků věznice, ale i formou přerušování trestu z důvodu návštěvy. Rozvíjení této oblasti je klíčové v době, kdy je odsouzený zařazen do výstupního oddělení, kde je připravován na život mimo věznici.⁸⁶

4.2.2 SARPO

Nástrojem na hodnocení rizikových faktorů a kriminogenních potřeb se stal elektronický program SARPO (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených), který byl do praxe zaveden v roce 2012. SARPO zpracovává již zmíněné komplexní zprávy o odsouzeném, přičemž na základě různých faktorů posoudí, jaký stupeň intervence je pro odsouzeného vhodný a zároveň predikuje pravděpodobné kriminální chování jedince.⁸⁷

⁸⁴ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8. s. 24.

⁸⁵ Tamtéž, s. 26-27.

⁸⁶ Tamtéž, s. 28.

⁸⁷ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 65.

Specializovaný pracovník má díky komplexní zprávě k dispozici značné množství údajů, na základě kterých je schopen vytvořit ideální program zacházení pro konkrétního odsouzeného, který je významný pro snižování recidivy. Je samozřejmě důležité myslet na případné nedostatky fungování systému, jako například méně přesné a individuální výstupy či zjednodušení některých výsledků. Navzdory takovému riziku nebyly po celou dobu užívání SARPO zaznamenány větší obtíže a systém je naopak spolehlivý a efektivní. Informace uložené v SARPO jsou přístupné i dalším orgánům jako například OSPOD, sociální kurátoři nebo Probační a mediační služba.⁸⁸

4.2.3 Standardizované programy

V současnosti Vězeňská služba disponuje mnoha programy zacházení, které jsou rozděleny podle různých kritérií, jakými jsou například délka trvání, skupina adresátů nebo problém, na který je potřeba se zaměřit.⁸⁹

Standardizované programy navazují na vyhodnocení nástroje SARPO. Na základě komplexního výstupu je tedy vybrán vhodný program pro určitou cílovou skupinu tak, aby bylo vyhověno individuálním potřebám a minimalizováno riziko recidivy.⁹⁰

Program 3Z (Zastav se, Zamysli se a Změň se)

Jedná se o nejčastěji využívaný program, jelikož se zaměřuje na pachatele recidivisty nejméně dvakrát trestané a odsouzené z velké části za majetkovou trestnou činnost, která je nejrozšířenější trestnou činností u nás. Provádí se před skončením trestu odnětí svobody nebo podmíněným propuštěním a cílem je uvědomění si dopadů, které odsouzený způsobil

⁸⁸ Vězeňská služba České republiky: *Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

⁸⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 248.

⁹⁰ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8. s. 31.

spácháním trestného činu a to tak, že je mu vytvořen náhled na takovou situaci. Pro vykonání tohoto programu není nutný přesun do jiné věznice.⁹¹

GREPP 1 – intenzivní reedukační program

GREPP je krátkodobým intenzivním programem určeným pro pachatele odsouzené za trestné činy násilí na dětech (týrání dětí, zneužívání dětí s komerčním znakem i bez něj). Program je určen pro specifickou skupinu odsouzených, kteří nemají možnost výběru, ale jsou povinni tento program absolvovat. Je prováděn ve věznicích Nové Sedlo a Heřmanice⁹²

GREPP 2 – dlouhodobý terapeutický program

Jedná se o dlouhodobý navazující program základního reedukačního programu GREPP 1 s tím rozdílem, že je dobrovolný. Zaměřuje se na snížení nebezpečí recidivy u osob propuštěných po absolvování programu GREPP 1. Je veden pouze ve věznici Heřmanice.⁹³

Program TP 21 Junior

Cílem tohoto programu je minimalizovat násilí mezi mladistvými (mezi sebou, ale i vůči zaměstnancům věznice) a eliminaci jejich agresivního chování. Program je zaměřený na uvědomění si zodpovědnosti za své chování. Probíhá ve věznicích Všehrdy a Pardubice.⁹⁴

PARDON

Jedná se o program určený pachatelům dopravních nehod, přičemž hlavním záměrem je napomoci těmto pachatelům ke snadnějšímu návratu do silničního provozu a předcházení recidivě nebezpečného jednání spojeného s řízením motorových vozidel.⁹⁵

⁹¹ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 69-70.

⁹² MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8. s. 70.

⁹³ Tamtéž, s. 70.

⁹⁴ Tamtéž, s. 70.

⁹⁵ Tamtéž, s. 71.

4.3 Experiment otevřené věznice v Jiřicích

Princip otevřené věznice je na rozdíl od té klasické „uzavřené“ odlišný tím, že jej lze přirovnat k fungování v běžném životě a působí na vězně motivujícím způsobem. Pojem otevřená věznice je odvozen od otevřenějšího přístupu zaměstnanců a od doslovného otevření věznice, kdy ve finální fázi je odsouzenému dovoleno opouštět věznici, a to bez dozoru pracovníka vězeňské služby. Tento model funguje zejména v severských státech, jakými jsou například Norsko nebo Švédsko, ale i ve státech bližších České republice, kterými jsou Rakousko, Švýcarsko, Německo. Právě tyto státy jsou vzorovým příkladem pro aplikaci otevřené věznice v České republice.⁹⁶

Cílem modelu otevřené věznice je snížit recidivu odsouzených osob, a to postupnou přípravou odsouzeného na propuštění se zaměřením na minimalizování okolností, které by mohly být pro osobu po propuštění šokující. Úkolem otevřené věznice je podporovat samostatnost odsouzeného, jeho sociální odpovědnost a připravit ho na způsob života po propuštění.⁹⁷

V České republice byl projekt otevřené věznice spuštěn v listopadu roku 2017 ve věznici Jiřice, která je umístěna v blízkosti obce Jiřice v okrese Nymburk. Do otevřené věznice jsou zařazováni pouze odsouzení s nízkým stupněm zabezpečení.⁹⁸

Odsouzení mohou být zařazeni do projektu otevřené věznice na základě rozhodnutí ředitele věznice a v případě, že nedodrží stanovená pravidla, jsou přeřazeni zpět do věznice uzavřené. Vězni pobývají v domech ve vyhrazené části v areálu venkovního prostoru věznice Jiřice a mají velmi podobný režim, jako kdyby byli na svobodě. Náplní dne je v první řadě práce (která je i jedním ze základních pravidel projektu), aby si odsouzení vytvořili pracovní návyky, přičemž mají možnost kromě práce ve věznici do zaměstnání i dojíždět. Z vydělaných peněz pak mohou financovat svou rodinu, platit výživné, či se vypořádávat s dluhy. Dalšími aktivitami jsou péče o „domácnost“, příp. o zvířata a rostliny nacházející se v areálu věznice, účast na vzdělávacích a seberozvojových kurzech aj. Mimo pracovní dobu mají odsouzení možnost

⁹⁶ *Portál justice: Otevřené věznice* [online]. [cit. 2.3.2022]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

návštěvy lékaře, úřadu, anebo v některých případech i návštěvu rodiny, přičemž musí dodržovat režim věznice a vrátit se v určený čas⁹⁹.

Tento projekt však častokrát není podporován ze strany společnosti. Lidé se spíše bojí, že vězni v uvolněném režimu utečou a dopustí se trestné činnosti.¹⁰⁰

Koncept otevřené věznice lze považovat za úspěšný vzhledem k velmi malému počtu vězňů, kteří se do věznice znovu navrátili a hovoří se i o jeho rozšíření do dalších věznic.¹⁰¹

⁹⁹ *Nymburský deník: Propuštění z Otevřené věznice se za mříže nevracejí* [online]. [cit. 3.3.2022]. Dostupné z: https://nymbursky.denik.cz/zpravy_region/propusteni-vezni-z-otevrene-veznice-se-za-mrize-nevraceji-20181221.html

¹⁰⁰ *Žurnalistika ve veřejném zájmu – HlídacíPes.org: „Tady máte klíče, v sedm budte doma.“ Otevřená věznice nechce, aby se lidé znovu vraceli za mříže* [online]. [cit. 3.3.2022]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/tady-mate-klice-v-sedm-budte-doma-otevrena-veznice-nechce-aby-se-lide-znovu-vraceli-za-mrize/>

¹⁰¹ *iRozhlas – spolehlivé a rychlé zprávy: První otevřená věznice v Česku funguje už téměř dva roky. Z 92 vězňů se za mříže vrátili pouze tři* [online]. [cit. 3.3.2022]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/otevrena-veznice-jirice-nymbursko-ministerstvo-spravedlnosti-reportaz-odsouzeni_1908131132_gak

5 Postpenitenciární péče

Návrat vězněné osoby zpět do života na svobodě je náročným obdobím, přičemž není dostačující pouze odhodlání a snaha o úspěšné opětovné zařazení do společnosti, ale podstatná je příprava vězněného na způsob života, který je nutné vést řádně a je potřeba dodržovat určité normy (jak právní, tak sociální), přičemž od takových požadavků společnosti byl v nejbližší době izolován.¹⁰²

Fáze nastávající po výkonu trestu odnětí svobody je nazývána fází postpenitenciární. „Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou.“¹⁰³

Postpenitenciární péči lze v rámci působnosti částečně podřadit pod sekundární prevenci, ale zejména spadá pod prevenci terciární.¹⁰⁴

Sekundární prevence je charakterizována jako působení na osoby, u nichž je pravděpodobné riziko toho, že se stanou pachateli trestné činnosti, anebo se u nich vyskytuje závislost. Zaměření se vztahuje na rizikové faktory, které se v životě takových osob vyskytují.¹⁰⁵

Prevence terciární je zaměřena na předcházení recidivě. Resocializuje osoby, a to za pomoci rozvíjení aktivit souvisejících se vzděláním, odbornou kvalifikací, zaměstnáním a zajištěním bydlení.¹⁰⁶

Poskytování postpenitenciární péče nemá jednotný okruh vymezení. V odborné literatuře se tak můžeme setkat s více pojetími:

- 1) **v užším smyslu**, kdy je péče určena pouze osobám po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přičemž je dobrovolná a prováděná ve formě sociální péče a pomoci;
- 2) **v širším smyslu** je postpenitenciární péče realizována na základě dobrovolnosti, ale má i formu povinného dohledu (kontroly) státu,

¹⁰² ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 209.

¹⁰³ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 109.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 109.

¹⁰⁵ ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. s. 142.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 142.

vztahuje se na osoby, u kterých je pravděpodobné selhání týkající se sociální adaptace;

- 3) **v nejširším pojetí** je péče poskytována všem osobám, které si odpykaly trest (i jiný než odnětí svobody), přičemž její využití je dobrovolné, zahrnuje i tzv. ranou pomoc, která je pachateli poskytována již v přípravném trestním řízení = kontinuální sociální péče.¹⁰⁷

Primárním cílem výkonu postpenitenciární péče je reintegrace odsouzeného člověka. To znamená úspěšné znovuzачlenění jedince do společnosti, sociální skupiny, okruhu lidí ve společnosti, od kterých se odloučil v důsledku páchaní trestné činnosti. Toho lze dosáhnout nalezením bydlení, zaměstnání, navázáním nebo upevněním vztahů s rodinou či okruhem osob blízkých.¹⁰⁸

Nejúspěšnější reintegrace je vyzorována u:

- osob nízkého věku,
- provopachatelů,
- jedinců s nenarušenými pracovními návyky,
- s pevnými sociálními vazbami,
- osob po výkonu trestu v krátkém trvání.¹⁰⁹

Postpenitenciární péči, jak již bylo naznačeno při vymezení jejího pojetí, je možné podstoupit dobrovolně, anebo je v některých případech nařízena povinně (nedobrovolně).¹¹⁰

Dobrovolná forma je praktikována na základě vlastního rozhodnutí jedince, přičemž ji může kdykoliv ukončit nebo znovuobnovit. Pravidla takové péče jsou značně benevolentní. Tato forma zahrnuje například práci kurátora nebo neziskové organizace.¹¹¹

¹⁰⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 213.

¹⁰⁸ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 110.

¹⁰⁹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 110.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 111.

¹¹¹ Tamtéž, s. 111.

Oproti tomu **nedobrovolná** postpenitenciární péče je zpravidla realizována na základě pravidel upravených zákonem, přičemž osoba je do jisté míry omezována. Takovou formou postpenitenciární péče je parole.¹¹²

Praktickými zjištěními bylo vytyčeno několik okruhů, v rámci kterých je pomoc odsouzeným po propuštění nejdůležitější. Jedná se o:

- pomoc při hledání bydlení,
- poskytnutí finanční podpory,
- oporu při hledání vhodné pracovní pozice,
- pomoc při znovuzačleňování do společnosti,
- odborné sociálně-právní poradenství.¹¹³

5.1 Důvody poskytování postpenitenciární péče

Důvodů nutnosti výkonu postpenitenciární péče je nespočet. Uvádím přehled argumentů zpracovaný dle Černíkové a Sochůrka:

- naplnění cílů penitenciárního procesu nebylo zcela dosaženo či nebyly ustáleny a propuštěný potřebuje specializovanou pomoc při reintegraci do společnosti a přizpůsobování se podmínkám „nového“ života,
- k recidivě dochází nejčastěji během prvního roku po propuštění z výkonu trestu, a proto je právě toto období nejrizikovější z hlediska podlehnutí negativním vlivům,
- prožívání krize v prvních dnech po propuštění,
- propuštěný se cítí bezradně i při řešení problémů nastalých v běžných životních situacích, má obavy a stavy úzkosti,
- potýkání se se stigmatem kriminálního,
- důsledky prizonizace (oproti životu za mřížemi je v běžném životě propuštěný vystaven těžšímu rozhodování, hledání řešení, zvládnutí různých situací),
- pocit nezačlenění do společnosti, ztráta smyslu života v každodenní realitě,

¹¹² Tamtéž, s. 111-112.

¹¹³ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 214.

- problémy v partnerských vztazích, jejich absence, problémy s vytvářením vztahů nových,
- obnovení vztahů s potomky, role rodiče,
- problémy při zajišťování základních materiálních podmínek,
- potíže s vytvořením či obnovením pracovních návyků,
- riziko relapsu zneužívání omamných a psychotropních látek, alkoholismu, patologického hráčství.¹¹⁴

5.2 Kontinuální sociální péče

V rámci kontinuální sociální péče je s osobou pracováno ve všech fázích trestního řízení, a to i během trestního řízení a výkonu trestu, ale také po výstupu z věznice. Účelem je navázání socioterapeutického vztahu tak, aby nedošlo k izolaci od společnosti a byla vytvořena kladná vazba s okolím. Stěžejní je zabývat se problémy vyvstalými během výkonu trestu odnětí svobody v co největším časovém předstihu před propuštěním vězňů, a tím redukovat případné následky a dopady na ně. Cílem je sociální rehabilitace osoby.¹¹⁵

Realizací systému kontinuální sociální péče bylo posunuto vykonávání dosavadní postpenitenciární péče na vyšší úroveň, čímž došlo i k jejímu zkvalitnění. Vytvořený systém požaduje součinnost pracovníků Vězeňské služby na úseku sociálních služeb, sociálních kurátorů a dalších organizací či institucí (léčebná zařízení, soudy, úřady práce atp.), přičemž esenciální je jejich vzájemná komunikace a informovanost, díky čemuž je naplněna integrativní funkce výkonu trestu – resocializace odsouzených. Například při vzetí do vazby či výkonu trestu osoby mladistvé o této skutečnosti informuje Vězeňská služba sociálního kurátora, a ten naopak poskytne informace o způsobu života mladistvého.¹¹⁶

Kontinuální sociální péči lze rozdělit na:

- a) **penitenciární sociální péči** probíhající ve věznicích, kde ji vykonávají sociální pracovníci Vězeňské služby ČR a

¹¹⁴ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 111.

¹¹⁵ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 214-215.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 214-216.

b) **ranou pomoc a navazující postpenitenciární péčí**, která je prováděna sociálními kurátory, přičemž má za úkol zmírnit konsekvence výkonu vazby či výkonu trestu a připravuje osoby na život po propuštění. V této fázi je kontinuální sociální péče poskytována dobrovolně na základě žádostí jedinců, kteří si uvědomují nutnost pomoci a chtějí změnit situaci, ve které se nacházejí a ze které jim vyvstávají rozličné problémy. Sociální kurátor tedy napomáhá resocializaci jedince a chyby, kterých se osoba dopouští, konkretizují pole působnosti.¹¹⁷

Díky takovému systému je pro jedince jednodušší návrat do společnosti, jejíž součástí byl před výkonem trestu a napomáhá mu uvědomit si důvody vyloučení ze společnosti. Spolu s tím se jedinec učí naplňovat požadavky, které jsou na něj při resocializaci kladeny ze strany společnosti. Řadíme sem například krizi prvního dne, sociální stigma trestané osoby a další problémy týkající se běžného života. Dále je tímto způsobem minimalizována recidiva a jedinec je motivován k návratu do společnosti a nalezení svého místa v ní.¹¹⁸

5.3 Subjekty postpenitenciární péče

Subjekty poskytující postpenitenciární péči mají vliv na odsouzeného již v době výkonu trestu odnětí svobody, ale samozřejmě i po jeho propuštění. Takové subjekty můžeme rozdělit na subjekty státní a nestátní neziskové organizace.¹¹⁹

5.3.1 Státní subjekty

Tato podkapitola se věnuje zejména práci sociálních kurátorů a pracovníků Probační a mediační služby. Neopomenutelní jsou sociální pracovníci Vězeňské služby ČR, které sem taktéž můžeme zařadit.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 219.

¹¹⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 217-218.

¹¹⁹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 112.

Sociální pracovník Vězeňské služby České republiky

Sociální pracovník je odborným pracovníkem Vězeňské služby ČR, jehož úkolem je zajišťovat kontinuální sociální a sociálně-právní poradenství a pomoc vězněným osobám. Hlavním zájmem je plynulé přesunutí vězněného do řádného občanského života, znovuoobnovení sociálních vztahů vězněné osoby s osobami jí nejbližšími, rozvíjení sociálního vývoje jedince, přičemž mu pomáhá řešit jeho sociální situaci. Také zprostředkovává informace mezi zainteresovanými subjekty, kterými jsou například Policie ČR, orgány sociálně-právní ochrany dětí nebo intervenční centra.¹²⁰

Sociální pracovník na nástupním oddělení věznice vypracovává tzv. sociální diagnostiku, na základě které je odsouzenému vypracován program zacházení, během kterého je s odsouzeným pracováno ve smyslu sociálně výchovném. Na výstupním oddělení se poté vyhodnocuje jeho účinnost a definují se konkrétní kroky pro úspěšné zařazení odsouzeného do běžného života.¹²¹

Poradenství sociálního pracovníka probíhá individuálně anebo skupinově. Zprostředkovává kontakt se společností, poskytuje sociálně terapeutickou činnost, je oporou při zařizování osobních záležitostí. Konkrétními příklady jsou zajišťování platných dokladů, sepisování žádostí o důchodové dávky, poradenství týkající se dluhů, kontakt s Úřadem práce, kam se může odsouzený obrátit po propuštění atp. Jednou z dalších funkcí je spolupodílení se na návrhu o udělení přerušování výkonu trestu, povolení pobytu mimo věznici atp. V neposlední řadě zajišťuje kontinuální sociální péči, přičemž komunikuje s dalšími institucemi, církvemi, neziskovými státními organizacemi.¹²²

Práce sociálního pracovníka VS ČR není jednoduchá, vezmeme-li v potaz, že jedná s tzv. „nedobrovolnými“ klienty. Nejobtížnější je motivovat odsouzeného pracovat na sobě samém, a tak se jako neúčinnější jeví odměny v systému Vězeňské služby. Otázkou však zůstává, zda taková motivace bude pokračovat i po propuštění odsouzeného a zda bude mít zájem

¹²⁰ *Národní soustava povolání: Sociální pracovník ve vězeňské službě* [online]. [cit. 25.2.2022]. Dostupné z: <https://nsp.cz/jednotka-prace/socialni-pracovnik-ve-vez>

¹²¹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 220.

¹²² *Veřejný ochránce práv: Sociální práce ve vězeňství* [online]. [cit. 25.2.2022]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/Konference/Konference_2012/Hnidkova_Socialni-prace.pdf

o znovuzачlenění do společnosti, postpenitenciární péči a komplexní práci na sobě samém.¹²³

Sociální kurátor

Sociální kurátor je zásadní osobou v propojení a návaznosti penitenciární a postpenitenciární péče. Je součástí sociálního odboru obecního úřadu s rozšířenou působností a poskytuje sociální a sociálněterapeutickou pomoc a poradenství osobám, které se ocitly v těžké životní situaci a spadají do jeho okruhu působení.¹²⁴

„Poskytuje sociální pomoc zejména:

- a) občanům propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody,
- b) občanům, proti nimž je vedeno trestní řízení, popř. jim byl výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložen, a kteří tuto pomoc potřebují k překonání nepříznivých sociálních dopadů,
- c) občanům závislým na alkoholu nebo jiných drogách, kteří sociální pomoc potřebují v řešení sociální situace,
- d) občanům žijícím nedůstojným způsobem života
- e) občanům propuštěným ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.“¹²⁵

Sociální kurátor pracuje s takovými osobami ve všech fázích trestního řízení, v době trvání trestu odnětí svobody, ale i po propuštění na svobodu, popř. v době výkonu vazby. Hlavním cílem je působení na jedince tak, aby byly upevněny, příp. znovunavázány sociální vazby s okolím a aby nedošlo k izolování od společnosti. Spolupráce se sociálním kurátorem pro propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není povinná, ale v případě, že má osoba zájem na vedení řádného způsobu života, může jí být sociální kurátor nápomocen, a to zejména při hledání zaměstnání, bydlení, materiálního zajištění, poradenství v otázkách zadluženosti, ale také rozhoduje o udělení dávky mimořádné pomoci,

¹²³ *Vězeňská služba České republiky: Sociální práce ve vězeňství* [online]. [cit. 25.2.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/socialni-prace-ve-vezenstvi>

¹²⁴ *Vrchlabí: Titulní stránka: Sociální kurátor* [online]. [cit. 25.2.2022]. Dostupné z: <https://www.muvrchlabi.cz/socialni-kurator/ds-1187>

¹²⁵ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 222.

pokud osoba splňuje podmínky tzv. sociální potřeby. Vzhledem k výše uvedenému je zapotřebí kooperace sociálního kurátora s Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou, Policií ČR, Úřady práce, ubytovacími zařízeními aj.¹²⁶

V praxi se při výkonu práce sociálního kurátora lze setkat i s některými problémy, které značně ztěžují naplňování dosahovaného cíle. Překážkou je například nedostatek finančně dosažitelného ubytování anebo nedostatečné docenění této pracovní pozice vzhledem k náročnosti, z čehož vyplývá nižší personální obsazenost funkce sociálního kurátora a následné administrativní zahlcení, jenž odvádí od samotného sociálního působení, které je klíčové.¹²⁷

Probační a mediační služba

Probační a mediační služba (dále jen „PMS“) zahájila v České republice svou činnost 1. 1. 2001, kdy nabyl účinnosti zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, na základě kterého byla zřízena. Její činnost je souladem sociální práce a práva, přičemž se jedná zvláště o právo trestní.¹²⁸

„Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.“¹²⁹

PMS má stanovené 3 primární cíle:

- 1) **integrace pachatele** – PMS se snaží o znovuzачlenění pachatele do společnosti tak, aby nerecidivoval, nejednal v rozporu se zákony a respektoval fungování práva ve společnosti;

¹²⁶ MPSV: *Sociální kurátor* [online]. [cit. 25.2.2022]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1049959/socialni_kurator.pdf/13e4d622-a29a-53a9-237a-cf482b4b8ed0

¹²⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 222-223.

¹²⁸ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Organizace justičního systému*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-044-4. s. 163-164.

¹²⁹ *Probační a mediační služba: O nás* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>

- 2) **participace poškozeného** – PMS se zasazuje o participaci poškozeného na znovunalezení pocitu bezpečí a opětovném získání důvěry ve spravedlnost;
- 3) **ochrana společnosti** – PMS se podílí na ochraně společnosti včasným a efektivním řešením problémových situací ve spojitosti s trestním řízením a zajištěním výkonu uložených trestů a opatření.¹³⁰

Mediací se dle zákona o Probační a mediační službě rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k úrovni konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením“.¹³¹ Mediace je prováděna se souhlasem obou stran (poškozeného a podezřelého/obviněného) prostřednictvím mediátora jakožto nestranné osoby a na základě mediačního jednání může být rozhodnuto o alternativní sankci nebo o zastavení trestního stíhání.¹³²

Probací se dle zákona o Probační a mediační službě rozumí „organizování a vykonávání dohledu nad podezřelým nebo nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“.¹³³

Součástí probace je probační dohled, který spočívá v pravidelném osobním kontaktu obviněného nebo odsouzeného a probačního úředníka. Probační dohled vyžaduje kooperaci obou subjektů při formování a především realizaci probačního plánu dohledu, který stanoví frekvenci a místo setkání a způsob plnění povinností. Následně probační úředník v průběhu zkušební

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě v posledním znění, § 2

¹³² RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 132-133.

¹³³ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Organizace justičního systému*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-044-4. s. 163.

doby kontroluje dodržování podmínek, jež byly pachateli uloženy soudem nebo pro něj vyplývají ze zákona.¹³⁴

Cílem je zabezpečit, aby pachatel vedl v budoucnu řádný život, z čehož vyplývá i ochrana společnosti před případným recidivním chováním.¹³⁵

Probační úředník mimo jiné poskytuje potřebnou pomoc v těžkých životních situacích a během svého působení se pokouší motivovat pachatele k řešení problémů vztahujících se ke kriminálnímu jednání, čímž mu napomáhá k úspěšné reintegraci.¹³⁶

V případě, že pachatel neplní stanovený probační dohled a nedodrží jeho podmínky, mu může být nařízen výkon trestu, který mu byl podmíněně uložen, anebo ze kterého byl podmíněně propuštěn. Stejný postup platí i v případě vazby.¹³⁷

Parole je pojem označující podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem a tento institut lze považovat za zvláštní formu probace. Na základě dobrovolné žádosti podané odsouzeným probační úředník spolu s pracovníky věznice připraví podklady k žádosti o podmíněném propuštění, kde je vyhodnoceno, zda by nebylo propuštění odsouzeného rizikové a obsahuje i shrnutí potřeb jedince, které souvisejí s návratem do společnosti. Mezi takové potřeby je zahrnuto například léčení závislosti, potřeba vyřešit bydlení atp. V návaznosti na tuto problematiku probační úředník spolupracuje i se subjekty působícími mimo věznici. Řadíme sem subjekty zabývající se poskytováním různých programů zaměřujících se na vypořádávání se s problémy souvisejícími s propuštěním z věznice a řešením následků kriminálního jednání. Soud následně žádost schválí či zamítne. V případě schválení je spolupráce odsouzeného s probačním úředníkem transformována na povinnou a soud stanoví již výše zmíněný probační dohled. Probační a mediační služba vykonává

¹³⁴ TOMÁŠEK, Jan, Simona DIBLÍKOVÁ a Miroslav SCHEINOST. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-163-9. s. 19.

¹³⁵ Tamtéž, s. 20.

¹³⁶ *Probační a mediační služba: Probace* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probace/>

¹³⁷ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 134.

kontrolu dodržování podmínek po dobu max. 7 let a je odsouzenému oporou při řešení různých životních situací.¹³⁸

5.3.2 Nestátní neziskové organizace

Doplněním státem poskytované sociální a postpenitenciární péče je právě činnost nestátních neziskových organizací, které se zaměřují na rozličné druhy sociálních služeb. Jedná se o občanská, charitativní a církevní sdružení a organizace. Efektivní fungování těchto organizací v rámci postpenitenciární péče zajišťuje zaměření se na konkrétní druh sociální pomoci, v rámci čehož je rozvíjena odborná znalost, která zvyšuje profesionalitu poskytované péče.¹³⁹

Materiální pomoc (oděvy, stravu) zajišťují organizace jako Český červený kříž, Česká katolická charta, SOS Centrum Diakonie Československé církve evangelické nebo ADRA – charitativní organizace adventistické církve.¹⁴⁰

Co se týče pomoci poradenské, mezi nejznámější organizace patří Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi, Domov Matky Terezy, nadace Klíč, EXODUS – středisko křesťanské pomoci mladým v krizi, Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným. Poradenskou pomocí v situaci nouze a krize rozumíme i telefonickou krizovou intervenci, komunitní centra či různé terénní programy.¹⁴¹

Sociální péči zajišťují azylové domy, které poskytují osobám ve složité životní situaci dočasné ubytování, Armáda spásy či organizace Naděje.¹⁴²

Nestátních neziskových organizací působících v rámci postpenitenciární péče je nespočet. V následující části práce bylo vybráno několik z nich, které jsou považovány za zajímavé a jejich činnosti rámci postpenitenciární péče za přínosnou.

¹³⁸ *Probační a mediační služba: Parole* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/parole/>

¹³⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0. s. 225.

¹⁴⁰ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9. s. 124.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 124-125.

¹⁴² Tamtéž, s. 125.

Rubikon Centrum

Rubikon centrum, z. ú. je nestátní neziskovou organizací, která pracuje s lidmi s kriminální minulostí, kteří mají zájem na reintegraci do společnosti. Cílem práce Rubikonu je dát druhou šanci v běžném životě osobám s trestní minulostí a zároveň jim pomáhat překonávat překážky s tím spojené. S odsouzenými pracují na přípravě na propuštění, pomáhají osobám v prvních dnech po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, pomáhají propuštěným získat a udržet si zaměstnání, pomáhají při řešení dluhové problematiky. Dále vedou propuštěné osoby k vyplňování volného času smysluplnými aktivitami a podporují je v seberealizaci. V zájmu práce Rubikonu je ale i práce s veřejností, kdy je cílem činnosti informovat veřejnost o problematice lidí s kriminální minulostí a přetvořit zažitá stereotypy a předsudky, anebo například přesvědčit zaměstnavatele k zaměstnávání osob s trestní minulostí a posuzovat jejich přijetí či nepřijetí na základě jejich znalostí a dovedností.¹⁴³

Pokud by kdokoliv z široké veřejnosti chtěl pomoci prostřednictvím Rubikonu, může poskytnout finanční dar, svůj volný čas, podělit se se svou dovedností, či know-how, nabídnout pracovní pozice ve své firmě, anebo se zúčastnit pracovních pohovorů nanečisto.¹⁴⁴

Za branou

Občanské sdružení Za branou, z. s. se zaměřuje na pomoc osobám během výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění se zaměřením na zapojení rodiny do procesu znovuzачlenění odsouzených osob a prohlubování rodinných vztahů. Za branou provádí odborné sociální poradenství, přičemž účelem je udržovat a případně budovat vztahy mezi odsouzenými rodiči a dětmi a dále také sociální rehabilitaci, která má odsouzeným usnadnit resocializaci a eliminovat tak případnou recidivu a izolaci od společnosti.¹⁴⁵

¹⁴³ RUBIKON Centrum, z. ú. – nezisková organizace: *Výroční zpráva 2019* [online]. [cit. 26.2.2022]. Dostupné z: https://www.rubikoncentrum.cz/wp-content/uploads/2020/07/RUBIKON_vyrocní-zprava-2019.pdf

¹⁴⁴ RUBIKON Centrum, z. ú. – nezisková organizace [online]. [cit. 26.2.2022]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/>

¹⁴⁵ Za branou, z. s.: *O nás* [online]. [cit. 28.2.2022]. Dostupné z: <https://zabranou.cz/o-nas-3/>

Podpořit tuto organizaci lze finančním darem, díky kterému mohou být realizovány společné rodinné aktivity po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody anebo například financována cesta za účelem návštěvy ve věznici.¹⁴⁶

Volonté

Činnost neziskové organizace Volonté je zaměřena na bezplatné dluhové a právní poradenství, čímž pomáhá svým klientům vypořádat se se svou nelehkou finanční situací. Působení této organizace není zaměřeno pouze na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody nebo po jejich propuštění, ale i na osoby předlužené, cizince, nezaměstnané osoby, ohrožené rodiny atp.¹⁴⁷

Organizace nespolupracuje pouze s 32 českými věznicemi, ale i s Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR. V některých věznicích byly časem utvořeny souhrnné postupy, které zahrnují jak pomoc při řešení dluhové situace, tak zprostředkování ubytování či zaměstnání osobám po jejich propuštění. To napomáhá k trvalému snížení recidivy. Volonté dále také disponuje projekty financovanými Evropskou unií. Mimo jiné je možné díky Volonté absolvovat rekvalifikační nebo vzdělávací kurzy, čímž je zvýšena pravděpodobnost získání vhodné pracovní pozice.¹⁴⁸

5.4 Provázanost penitenciární a postpenitenciární péče

Propojení a návaznost penitenciární a postpenitenciární péče je jedním z významných faktorů úspěšné resocializace osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. I přes to, že je tato nezbytnost v teorii vyzdvihována a je upozorňováno na její důležitost, v praxi není její realizace dostatečná. Tento fakt lze změnit zařazením cíle propojení penitenciární a postpenitenciární péče do strategických dokumentů, jako je například Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 anebo Koncepce vězeňství do roku 2025, která se touto problematikou ve svých kapitolách zabývá.¹⁴⁹

¹⁴⁶ *Za branou, z. s.: Chci darovat* [online]. [cit. 28.2.2022]. Dostupné z: <https://zabranou.cz/chci-darovat/>

¹⁴⁷ *VOLONTÉ CZECH: Úvod: O nás* [online]. [cit. 28.2.2022]. Dostupné z: <https://www.volonte.cz/volonte>

¹⁴⁸ *VOLONTÉ CZECH: Úvod: O nás* [online]. [cit. 28.2.2022]. Dostupné z: <https://www.volonte.cz/volonte>

¹⁴⁹ *ASPI: Propojení penitenciární a postpenitenciární péče – podmínka fungující trestní politiky* [online]. [cit. 3.3.2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/294529/1/2>

Odsouzením a umístěním pachatele do věznice proces zacházení s pachatelem nekončí a je potřeba se zabývat prací s ním tak, aby došlo k jeho úspěšné reintegraci do společnosti. Proto je nezbytné zacházet s odsouzeným s ohledem na jeho individualitu tak, aby byl připraven na propuštění. Klíčovým faktorem v návaznosti těchto dvou druhů péče je komunikace a spolupráce mezi subjekty takové péče poskytující, což je ne vždy na dostatečné úrovni. Je potřeba zajistit zainterесování a sjednocení postupů státních i nestátních subjektů tak, aby byla odstraněna rizika neúspěšné resocializace.¹⁵⁰

¹⁵⁰ *Vězeňská služba České republiky: Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

6 Recidiva

Pojmem recidiva se napříč různými vědními obory označuje „opakování něčeho, co již minulo“¹⁵¹. Proto je v rámci kriminologie užíván termín kriminální recidiva, kterým rozumíme opakování trestného činu totožným pachatelem. Kriminologie rozlišuje recidivu kriminologickou, trestněprávní a penologickou.¹⁵²

Kriminologická recidiva vyjadřuje opětovné spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda byl jedinec za předcházející čin odsouzen nebo stíhán.¹⁵³

Recidivou v trestněprávním pojetí rozumíme stav, kdy se pachatel dopustil trestného činu v době po tom, co byl za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen.¹⁵⁴

O recidivu penologickou (penitenciární) se jedná v případě, že se stejná osoba nachází ve výkonu trestu odnětí svobody, a to minimálně podruhé.¹⁵⁵

Kriminální recidivou obecnou je myšleno opětovné páchaní trestné činnosti celkově a recidivou speciální se rozumí opětovné páchaní konkrétního trestného činu.¹⁵⁶

Co se týče druhů recidivy, rozlišujeme také recidivu trvalou a dočasnou, kdy **recidivou trvalou** rozumíme stav, kdy byl jedinec někdy v minulosti odsouzen za trestný čin bez ohledu na to, jaká doba mezitím uplynula. **O recidivě dočasné** hovoříme v případě, že jedinec opakuje trestnou činnost v ohraničeném časovém období (např. 3 roky). Tyto druhy recidivy se ale odlišují od pojmu „sériový pachatel“, kterým označujeme pachatele páchajícího stejné trestné činy bezprostředně po sobě.¹⁵⁷

¹⁵¹ PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1. s. 650.

¹⁵² ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. s. 91.

¹⁵³ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 109.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 109.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 109.

¹⁵⁶ ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. s. 91.

¹⁵⁷ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 350.

Recidiva je stěžejním kritériem při posuzování pachatele, kdy k ní může být přihlédnuto jako k přitěžující okolnosti. Během výkonu trestu odnětí svobody může být důvodem přijetí přísnějších bezpečnostních opatření vůči odsouzenému, speciálního zacházení s ním a hraje také velkou roli při vytváření programu zacházení.¹⁵⁸

Pojem **kriminální kariéra** je s kriminální recidivou často zaměňován, dokonce je častokrát používán jako totožný. Kriminální kariéra se ale od recidivy odlišuje tím, že v sobě zahrnuje aspekty vývoje konkrétní trestné činnosti. Lze tedy vyzorovat začátek, průběh, příp. konec páchání, příčiny a faktory spouštějící či prohlubující kriminální chování jedince. Takovými faktory může být například rozvod rodičů, alkoholismus u některého z rodičů, záškoláctví, případně i sociální změny v životě. Na základě těchto faktorů lze predikovat určité chování jedince. O kriminální kariéře lze hovořit v případě páchání trestné činnosti v dlouhém období, či trvale. V případě kriminálních excesů, či epizodických jednání v krátkém trvání o kriminální kariéře nehovoříme.¹⁵⁹

U recidivistů se kriminální kariéra zpravidla rozvíjí již od raného věku a prvopočátky lze spatřovat například v záškoláctví, drobných krádežích, častém lhaní, členství v kolektivu „problémových vrstevníků“ atp., následuje brzké užívání alkoholu, drog, kouření a první trestní stíhání nastává ve věku mezi 15. a 17. rokem, tzn. ve věku mladistvém. Čím dříve kriminální kariéra jedince začíná, tím stabilnější v budoucnosti pravděpodobně bude.¹⁶⁰

Prvních 6 měsíců po propuštění je nejrizikovějším časovým úsekem, kdy se osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody dopouštějí recidivního chování a navracejí se zpět ke své kriminální kariéře.¹⁶¹

Kriminální recidiva se objevuje spíše u pachatelů, kteří nemají vytvořené pracovní návyky, stálé bydliště nebo fungující rodinné vztahy. Úspěšnost resocializace odsouzeného závisí jak na schopnosti a motivaci odsouzeného

¹⁵⁸ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 110.

¹⁵⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 351-352.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 353.

¹⁶¹ MAREŠOVÁ, Alena et al. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6. s. 17.

adaptovat se na nové sociální prostředí, tak i na ochotě společenského systému odsouzeného do společnosti přijmout.¹⁶²

6.1 Příčiny recidivy

Otázku proč osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody nejsou schopny reintegrace do společnosti lze dle Loefflera vysvětlit třemi přístupy.¹⁶³

První z nich poukazuje na přerušení vedení řádného života, které nastává uvězněním, v kombinaci s návykem na fungování vězeňského prostředí. Vzhledem k tomu, že se odsouzený nesetkává s běžnými životními problémy, neabsolvuje na sebe navazující stádia vývoje života, není schopen pak nastalé problémy a události řešit. Na odsouzeného naopak působí vězeňské prostředí, na které se postupem socializuje, čímž dochází k prizonizaci, anebo se v tomto prostředí o kriminální aktivity ještě více zajímá.¹⁶⁴

Druhým přístupem je vyzdihována stigmatizace osob s kriminální minulostí, kvůli které společnost znemožňuje propuštěné osobě sociální reintegraci. Konkrétním příkladem může být znemožnění zaměstnání, které vede k dalším navazujícím životním problémům. Pro takové osoby se poté jeví jako východisko návrat ke kriminálním aktivitám a do prostředí jemu známému, což vyúsťuje v opětovné uvěznění.¹⁶⁵

Ve třetím přístupu je poukazováno na fakt, že k požadovanému znovuzачlenění do společnosti vůbec nedochází, a to kvůli vlastnostem jedince, které jsou ve spojení s nevhodným prostředím, ve kterém se pohybuje, natolik zažitě, že směřují ke kriminálnímu způsobu života. Takoví jedinci prochází výkonem trestu odnětí svobody bez jakékoliv změny.¹⁶⁶

6.2 Prevence recidivy

Předcházení recidivě je celospolečenskou záležitostí, kterou nelze vztahovat pouze na instituty trestního práva, či výkon trestů. V první řadě je

¹⁶² *Vězeňská služba České republiky: Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

¹⁶³ VÁLKOVÁ, Helena, Vratislava ČERNÍKOVÁ, Jana FIRSTOVÁ a kol. *Aktuální otázky vězeňství*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2014. ISBN 978-80-7251-426-7. s. 158.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 158.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 158.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 158-159.

vhodné se zaměřit na prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, a které pro něj může být rizikové, co se týče odstartování kriminální dráhy. Jedinec v takovém prostředí řádně nerozvíjí svou osobnost, ale působí na něj negativní vlivy, které ho ovlivňují v dalších fázích života. Jedná-li se o děti s poruchou osobnosti, u kterých se objevuje neustálé lhaní, krádeže, šikana, útky atp., měla by pověřená instituce iniciovat spolupráci rodiny s odbornou pomocí. Následně je vhodné vypracovat program zacházení a predikovat kriminální vývoj jedince.¹⁶⁷

V rámci terciární prevence jsou za doby trvání výkonu trestu odnětí svobody vypracovávány programy zacházení (viz kapitola Programy zacházení s odsouzenými), které mají za úkol přimět odsouzeného k přijetí odpovědnosti za kriminální jednání a uvědomění si jeho závažnosti.¹⁶⁸

Pro skupinu nebezpečných pachatelů, u kterých je typické vysoce agresivní chování či porucha osobnosti, přičemž programy různých druhů nejsou účinné, je jediným možným východiskem dlouhodobá společenská izolace. Ta je realizována prostřednictvím ochranného opatření – zabezpečovací detence, jež trvá po dobu splnění účelu.¹⁶⁹

6.3 Desistence

Pojem desistence označuje proces vedoucí k upuštění od kriminální kariéry. Osoba, která tímto procesem prošla je označována jako desister. Naopak osobu pokračující v kriminální kariéře nazýváme persisterem.¹⁷⁰

Aby se jednalo o desistenci, je nezbytné, aby byla kriminální kariéra trvale ukončena, nesmí se jednat pouze o pauzu, po které se jedinec ke kriminálnímu jednání bude znovu uchýlovat. Důvodem je, že se u jedince trvalým ukončením předpokládají určité změny.¹⁷¹

¹⁶⁷ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 366-367.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 367.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 367.

¹⁷⁰ TOMÁŠEK, Jan a kol. *Zaměstnání jako faktor desistence*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2017. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-166-0. s. 12.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 15.

Rozlišujeme desistenci **primární**, kterou označujeme období, během kterého jedinec nepáchá trestnou činnost a **sekundární**, která znamená zavržení stávající kriminální role a přijetí role nekriminální.¹⁷²

Zaměstnání je jedním z nejefektivnějších faktorů desistence. Toto tvrzení vychází z výzkumů, které ukazují, že osoby nezaměstnané se v porovnání s těmi zaměstnanými běžně dopouštějí kriminálního jednání. Pro osoby s kriminální minulostí je ale na druhou stranu obtížné získat zaměstnání, a to kvůli společensky panujícímu stigmatu a nedostatku pracovních zkušeností a dovedností. Získání zaměstnání může znamenat pro jedince životní událost, na základě které se rozhodne pro trvalé změny v životě (znamenající upuštění od kriminálního jednání). Okamžik získání práce je natolik důležitý, že tento stav nechce ničím ohrozit. Za zásadní se také považuje samotné vnitřní rozhodnutí pachatele desistovat. Jedinec si může vyložit získání zaměstnání jako přirozený vývoj, jelikož pro osoby páchající trestnou činností je role dospělého člověka fungujícího ve společnosti nepředstavitelná.¹⁷³

¹⁷² TOMÁŠEK, Jan a kol. *Zaměstnání jako faktor desistence*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2017. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-166-0. s. 15.

¹⁷³ Tamtéž, s. 15-16.

Závěr

Práce poukazuje na důležitost propojení a kooperace mezi subjekty penitenciární a postpenitenciární péče. Dále zmiňuje výčet nástrah vyskytujících se během výkonu trestu odnětí svobody, které ať přímo nebo nepřímo znesnadňují odsouzeným plynulý návrat do společnosti. Práce dále vyzdvihuje způsoby zacházení, které mají na reintegraci odsouzeného značný vliv.

S postpenitenciární péčí přímo koresponduje část výkonu trestu odnětí svobody, zejména pak ta související s přípravou odsouzených na propuštění. Přítomnost a rozsah následné péče po propuštění ovlivňuje řada faktorů jako například závažnost trestného činu, psychický stav jedince atp.

Důležitým poznatkem je fakt, že v případě vysoce efektivní práce s odsouzeným již během penitenciární péče, by nebyla potřeba péče postpenitenciární v tak rozsáhlé míře. Té se nedostává osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody dostatečně natolik, aby byla zajištěna jejich úplná náprava. To souvisí s neúměrným počtem pracovníků institucí zabývajících se postpenitenciární péčí, kteří v současnosti nemají potřebný prostor tak, aby se mohli věnovat každému jedinci zcela dostatečně. Stěžejním prvkem pro prevenci recidivy je dostatečná penitenciární a postpenitenciární péče a jejich vzájemné propojení. Do problematiky postpenitenciární péče dále zasahují i subjekty nestátního charakteru a díky nim je zvyšována efektivita této péče.

V případě, že by péče byla úspěšná a v maximální možné míře efektivní, dala by se tímto způsobem i účinně snížit přeplněnost věznic, respektive počet odsouzených, na kterou poukazují analýzy a data z poslední dekády. Tento faktor má značný podíl na celkovém podílu kriminality a finančním zatížení státního rozpočtu.

V rámci Koncepce vězeňství do roku 2025, ze které bylo po dobu zpracovávání této práce čerpáno, jsou tyto i další problémy obecně týkající se vězeňství popisovány a jsou v ní stanovovány specifické cíle pro řešení těchto problémů.

Vzhledem k faktu, že bylo čerpáno z aktuálně dostupné odborné literatury, se tato práce dá považovat za ucelený přehled o aktuálním poskytování

postpenitenciární péče a v budoucnu může být využita jako zdroj informací o současném stavu postpenitenciární péče pro subjekty pracující s propuštěnými vězni, ale i jako informace pro veřejnost.

Seznam použité literatury

Monografie

- [1] BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.
- [2] ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.
- [3] GRŮVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.
- [4] MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8.
- [5] MAREŠOVÁ, Alena et al. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-119-6.
- [6] PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1.
- [7] RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5.
- [8] RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.
- [9] TOMÁŠEK, Jan a kol. *Zaměstnání jako faktor desistence*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2017. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-166-0.
- [10] TOMÁŠEK, Jan, Simona DIBLÍKOVÁ a Miroslav SCHEINOST. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a

- sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-163-9.
- [11] VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.
- [12] VÁLKOVÁ, Helena, Vratislava ČERNÍKOVÁ, Jana FIRSTOVÁ a kol. *Aktuální otázky vězeňství*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2014. ISBN 978-80-7251-426-7.
- [13] ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Organizace justičního systému*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-044-4.
- [14] ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4.

Zákonná úprava

- [15] Zákon č. 257/2000 Sb., o *Probační a mediační službě* v posledním znění

Webové stránky a elektronické zdroje

- [16] *ASPI: Propojení penitenciární a postpenitenciární péče – podmínka fungující trestní politiky* [online]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/294529/1/2>
- [17] *clovekvpravu.cz: Právo a terénní sociální práce* [online]. Dostupné z: <http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-112012-452/trestni-pravo-hmotne-455/obecna-cast-zakladni-pojmy-a-pravidla-trestniho-prava-458/nepodminen-y-trest-odneti-svobody-a-jeho-vykon-742>
- [18] *Epravo.cz: Účel trestu* [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>
- [19] *iRozhlas – spolehlivé a rychlé zprávy: První otevřená věznice v Česku funguje už téměř dva roky. Z 92 vězňů se za mříže vrátili pouze tři* [online]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/otevrena-veznice-jirice-nymbursko-ministerstvo-spravedlnosti-reportaz-odsouzeni_1908131132_gak
- [20] *MPSV: Sociální kurátor* [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1049959/socialni_kurator.pdf/13e4d622-a29a-53a9-237a-cf482b4b8ed0

- [21] *Národní soustava povolání: Sociální pracovník ve vězeňské službě* [online]. Dostupné z: <https://nsp.cz/jednotka-prace/socialni-pracovnik-ve-vez>
- [22] *Nymburský deník: Propuštění z Otevřené věznice se za mříže nevracejí* [online]. Dostupné z: https://nymbursky.denik.cz/zpravy_region/propusteni-vezni-z-otevrene-veznice-se-za-mrize-nevraceji-20181221.html
- [23] *Portál justice: Koncepce vězeňství* [online]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/koncepce-vezenstvi>
- [24] *Portál justice: Otevřené věznice* [online]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>
- [25] *Probační a mediační služba: O nás* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>
- [26] *Probační a mediační služba: Parole* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/parole/>
- [27] *Probační a mediační služba: Probace* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probace/>
- [28] *RUBIKON Centrum, z. ú. – nezisková organizace* [online]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/>
- [29] *RUBIKON Centrum, z. ú. – nezisková organizace: Výroční zpráva 2019* [online]. Dostupné z: https://www.rubikoncentrum.cz/wp-content/uploads/2020/07/RUBIKON_vyrocnizprava-2019.pdf
- [30] *Trestni-rizeni.com: Podmíněný trest* [online]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/podmineny-trest>
- [31] *Trestni-rizeni.com: Systém trestů* [online]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/system-trestu>
- [32] *Veřejný ochránce práv: Sociální práce ve vězeňství* [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/Konference/Konference_2012/Hnidkova_Socialni-prace.pdf
- [33] *Vězeňská služba České republiky: Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>
- [34] *Vězeňská služba České republiky: Obecný postup* [online]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>

- [35] *Vězeňská služba České republiky: Sociální práce ve vězeňství* [online]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/socialni-prace-ve-vezenstvi>
- [36] *Vězeňská služba České republiky: Základní informace* [online]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/zakladni-udaje>
- [37] *VOLONTÉ CZECH: Úvod: O nás* [online]. Dostupné z: <https://www.volonte.cz/volonte>
- [38] *Vrchlabí: Titulní stránka: Sociální kurátor* [online]. Dostupné z: <https://www.muvrchlabi.cz/socialni-kurator/ds-1187>
- [39] *Za branou, z. s.: Chci darovat* [online]. Dostupné z: <https://zabranou.cz/chci-darovat/>
- [40] *Za branou, z. s.: O nás* [online]. Dostupné z: <https://zabranou.cz/o-nas-3/>
- [41] *Žurnalistika ve veřejném zájmu – HlídacíPes.org: „Tady máte klíče, v sedm budte doma.“ Otevřená věznice nechce, aby se lidé znovu vraceli za mříže* [online]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/tady-mate-klice-v-sedm-budte-doma-otevrena-veznice-nechce-aby-se-lide-znovu-vraceli-za->